

Matsalus

Priidik Sarapik

Lihavõtte kolmandamal pühal, aastal 1908 pidin mina veikese asjatoimetuse pärast üle Matsalu lahe Matsalu mõisa minema. Matsalu laht on suuremalt ajalt kõik Matsalu mõisaomaniku von Hoyningen Huene omandus, peale Haeska, Rannamõisa, Rõude, Kloostri ja Lihula. Meremehed, kes ka Matsalu meres püüda tahavad, peavad mõisaherrale kaks rubla maksma, mille eest nemad nimetud meres aasta läbi püüda võivad. Maksjatele antakse piletid vastu. Et paljud omale juba kalapüügi õigused olivad omandanud, sellepärast läksin ka minagi omale piletit tooma. Tuul puhus hommiku poolt, mille läbi vesi lahes üsna madal oli, et peaaegu oleks olnud tarvis lootsikust välja astuda ja üle hakata lükkama, aga mina katsusin suure vaevaga ikka edasi sõuda, kuna vesi mere poolt ka õnneks sügavamaks läks. Matsalu mõis paistis eemalt üle tasase veepinna teinepoolt kaldalt metsanurga seest, ja mina juhtisin oma paadi otsa otsekohe sinna poole.

Ligi tunni aja pärast jõudsin ma juba Matsalu ranna ligi. Ranna ääres oli meri jällegi madal, nii et ligi paarkümmend sammu jala üle pidin lükkama, lootsiku jätsin kalda ligi saue peale, veel mõned sammud sitke saue sees sõtkuda ja olingi kaldal.

Rand, kuhu ma astusin, oli paljas murumaa, mis vist mõisa karjamaa oli. Umbes paarsada sammu olin edasi astunud, siis jõudsin ühe aia juurde millest ma üle ronisin. Teinepool aeda kasvas üks veike metsatukk, mille all koerad isekeskis lahinguid lõivad, ja varesed üleval õhus ja puude okste peal ümber lendasivad ja kraaksusivad. Ligemale astudes nägin mina surnud loomade kontisid ümberringi maas vedelevat, ja veel edasi üsna puude ligidal lamasivad mitte hiljuti surnud loomade ja hobuste surnukehad.

Seep' see oligi mille pärast koerad purelesivad. Mil kombel need vaesed õnnetumad otsa on saanud, kas on siin mõisas mõni kuri loomade taud mõllamas või on need truud teenrid ausalt oma eluõhtu lõppetanud, jäi mul tead-

mataks, kuid mõisavalitsus oleks pidanud ometi vähe viisakamalt talitama ja nende kehad maha matta laskma. Kuid mõisavalitsusel on nähtavaste koerte eest muretsemine meeles ja unustab ära, et need ka tõbe laiale kandjateks võivad saada. Koerad olid nende kallal kibedaste ametis; tirisivad ja venitasivad neid mis oskasivad. Korraga märkasivad mõned mind ja paar tükki tormasivad hirmsa kärinaga minu poole, et mul üsna hirm hakkas. Õnneks olin ma mere äärest omale teiba kätte võtnud, millega neid võisin hirmutada, sest muidu oleks minu püksid kardetavasse seisukorda sattunud. Kuid niiviisi teibaga vehkides jõudsin ma natukehaaval nendest eemale; ja koerad jätsivad ka oma kallaletungimise plaani järele ja läksivad tagasi oma saagi kallale.

Mõisa õue jõudes nägin mina ühte meest edasi tagasi sammuvat. Ma läksin tema juurde, küsisin, kas herra kodus on, ja kas võimalik on ta'ga kokku saada, ning seletasin ära talle, mispärast ma olin tulnud. Mees ütles, et ta ka niisama nagu minagi siin võeras on – ta ütles enese Nigula kihelkonnast pärit olevat ja oli sellesama asja pärast nagu minagi siia tulnud. Herra olevat praegust magamas, ei tõusta enne poolt tundi ülese. Ta ütles enese juba pool tundi ootanud olevat.

Matsalu mõis asub Matsalu lahe lõunapoolsel küljel, umbes verst maad kaldast eemal ja on niisama nagu kõik mõisadki kõrgemate ja ilusamate kohtade peale asutatud. Herrastemaja on vana ja väga pikk ehitus, milles ka kupa ja valitseja elukorterid asuvad. Põhja poole vaadates paistab meri ja üle mere teinepoolne kallas ning Haeska mõis silma, kuna õhtupool mõisat tore park ümbritseb. Puude all ja varjuliste kohtade peal oli juba kevadine rohi haljendamas, mis ümbrusele juba kevadise ilu andis. Meie oma sõbraga läksime ühte tuppa, mis ka herrastemaja katuse all oli, herrat ootma, ja istusime pingi peale. Tuba oli ruumikas ja kõrge, lubjakruusi põrandaga ja telliskivi-ahjuga. Nagu näha, oli see tuba ainult võerastele sisse seatud, sest üleval lae alla oli suur lava ehitatud, muidugi magamise tarvis, kuna lava ääre veel piirt-pulkadest aed või telling oli ehitatud nii, et see lava alt vaadates nagu mõni kuuripealne näitas olema.

Meie istusime toas ja ajasime juttu, kuna majaema või talitaja toapühkimi-sega ametis oli. Tuba tõusis pühkimise ajal kangesti tolmu täis, et hingamise raskeks tegi. Pühkmed pühkis ta suure kraapsluuaga ahju juurde kokku, tõstis ämbrisse ja kandis välja.

Natukese aja pärast tuli meile veel üks mees juurde, suure tugeva kehaga ja oma jämeda häälega võis teda nagu mõneks merekaruks pidada. Lõua ümber kandis ta hiiglasuurt tumepunast habet, kuna ninaalust lihavad vurrud katsivad, mis lõuahabemega ühinesivad, nii et ainult punased mokad välja paistsivad. Kaelas kandis ta sitsirätikut, mille otsad vesti käe aukudest läbi

olivad topitud ja rindade peale kokku sõlmitud. Jalgas kandis ta suuri kalamehesaapaid. Seesama tuli ja istus ka meie juurde pingi peale. Kohe selle peale astus veel üks valkjaspükstega mees sisse ja jutustas, et metsavaht temalt öösel mere peal kaks võrku ära võtnud. Temal olnud üks teine mees ka lootsikus, aga et mõisa käsu järele igauhel oma pilet peab olema, sellepärast võtnud metsavaht kaks võrku ära.

Et aeg igavaks kippus jääma, sellepärast ütlesin seltsimeestele et ehk võiks parunit üles äratada. Mulle üteldi, kes niisugust meest tohib üles äratada. Janu vaevas mind ja ma küsisin kas siin kusagil joogivett peaks saadaval olema. Mind juhatati kööki. Köökis polnud sel korral mitte ühtainust inimest. Pliida all põles tuli, kuna kaks pada peal mühisedes keesivad. Laua peale vaagnatesse oli suure hulga praetud liha pandud. Seinä ääres seisis väike pingike, veeämber peal. Mul oli kibe janu, ja ma jõin ligi kaks tassit ära ja läksin teise tuppa tagasi.

Viimaks teatati meile, et me nüüd juba herra juurde võida minna. Meid juhatati ühte kambrisse ja kästi siis oodata. Keset tuba jäime seisma ja võtsime mütsid peast ära. Varsti ilmus ka parun uksest, mis põrandast neli-viis trepiastet kõrgemal seisis sisse ja teretas meid pea nikutamisega. Kaenla all hoidis tema suurt musta kaantega raamatut, kuhu sisse ta meite nimed kirjutas, mispeale ta kohe jälle teise tuppa läks. Varsti tuli ta tagasi ning meie maksime oma rahad ära, mispeale ta meitele piletid andis. Pärast rääkis parun meitega veel kalapüügist, päris ühte ja teist ja küsis kas tänavu ka palju kala saadud. Me ütlesime, et tänavu on kalapüük üsna kehva kuulda olevat, teadmata, mis edaspidi võib tulla. Peaksite enam sügavamale hoidma. Siis näitas ta meitele ühte maja, mis mere äärest paistis ja ütles: “Selle maja olen mina teile, meremeestele, ehitanud, kes kaugemalt siia tulevad kala püüdma ja need kaks nädalit siin kevadel ranna ligidal, veikese saarekese peal peavad elama. Ma olen mitukord oma kirjutuskambri aknast kiikriga vaadanud, kuidas teie seal olete, – see on hüllem kui koera elu. Sellepärast, kui teie tahate sinna sisse minna, siis võite siit võtmed viia ja ukсед lahti keerda. Puud olen mina teile kõik sinna lasknud vedada ilma, et selle kõige eest midagi maksta oleks.”

Meie tänasime parunit ja jätsime jumalaga, ning tõllasime igauks mere äärde oma lootsikute juurde tagasi. Meri oli selle aja sees veel madalamaks läinud ja tuul valjumaks. Päev oli juba üsna madalal juba, kui ma kaldast sõudma hakkasin. Umbes poolteist versta kaldast eemal lasksin üheksa võrku sisse, kus ma hommikuks kaks vimma, ühe haugi ja mõned särjed püüdsin.